

สรุปและข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาเมืองที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมชุมชน

จากการศึกษาพัฒนาการในระดับภูมิภาคของภาคอีสานตั้งแต่ยุคดั้งเดิมจนถึงยุคปัจจุบัน ทำให้เห็นความเชื่อมโยงที่เกิดขึ้นขององค์ประกอบหลาย ๆ ด้าน ทั้งปัจจัยทางการเมืองการปกครอง สภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ และลักษณะทางกายภาพ ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบเหล่านี้ได้บ่งบอกถึงสภาพการพัฒนาและกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของเมืองเรณูนครทั้งในระดับชุมชนและระดับครัวเรือน โดยการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมักเริ่มต้นจากปัจจัยทางการเมืองซึ่งส่งผลให้ภาวะเศรษฐกิจต้องปรับตัวอย่างรวดเร็ว ส่วนลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมแม้จะเป็นปัจจัยท้าย ๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงแต่ก็ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด เพราะเป็นสิ่งที่ครอบคลุมชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณี วัฒนธรรม และแบบแผนการดำเนินชีวิตทั้งหมดของมนุษย์ ซึ่งมีได้หมายถึงเพียงช่วงระยะเวลาสั้น ๆ เท่านั้นแต่หมายถึงตลอดช่วงระยะที่มีการดำรงอยู่ของมนุษย์

7.1 สรุปปัจจัยที่รุ่มล้อมการพัฒนาเมืองและวิถีชีวิตคนเรณูนคร

สภาพความเป็นเมืองที่พัฒนาการมาจากพื้นที่ชนบทและเกษตรกรรมนับเป็นสิ่งที่อธิบายได้ดีว่า ไม่มีสังคมใดที่ใหญ่ถึงหรือซ่อนตัวอยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของโลกได้ และสิ่งที่ทำให้กลไกความเป็นเมืองเกิดขึ้นอย่างมีวิวัฒนาการก็คือ วิธีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ที่ยึดโยงกับปัจจัยอีกมากมาย เช่นเดียวกับชีวิตคนเรณูนครที่ต้องพบกับปัจจัยรุ่มล้อมหลายด้านจนในที่สุดได้พัฒนาสู่ความเป็นเมืองเรณูนคร มีความเชื่อมโยงผูกพันและส่งผลกระทบต่อกันในระหว่างการใช้ชีวิตของคนเมืองกับเมืองที่อาศัยอยู่ โดยปัจจัยรุ่มล้อมดังกล่าวสรุปเป็นประเด็นสำคัญที่เกิดขึ้นกับเมืองเรณูนคร ได้แก่ การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ธุรกิจการท่องเที่ยว อิทธิพลของสื่อสารมวลชน และค่านิยม กล่าวโดยสรุปในแต่ละด้าน ดังนี้

ด้านการเมืองการปกครอง ระบบการปกครองที่มีอำนาจอยู่ที่ส่วนกลางทำให้การเข้ามาของหน่วยงานราชการสร้างความแปลกแยกกระห่างกันต่างถิ่นกับคนในพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับภาพลักษณ์ของข้าราชการที่ถูกมองว่าเป็น "เจ้านาย" และมักใช้วิธีการ "สั่งการ" มากกว่าจะลงมือปฏิบัติร่วมกับคนในชุมชน แต่เมื่อมีความคุ้นเคยกันมากขึ้นความแปลกแยกก็เริ่มลดน้อยลง แต่ระบบสั่งการยังคงมีอยู่ ซึ่งบางครั้งคนในชุมชนก็ไม่สามารถปฏิเสธได้เพราะ "นายสั่ง" การมีข้าราชการต่างถิ่นเข้ามาจึงมีส่วนทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิมในท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงไปสู่รูปแบบที่เป็นสมัยนิยมมากขึ้น เพราะชุมชนฟังเสียงข้าราชการซึ่งมีโลกทัศน์กว้างกว่า นอกจากระบบข้าราชการในเมืองเรณูนครแล้วการมีนักการเมืองท้องถิ่นอยู่ในพื้นที่นับเป็นส่วนสำคัญต่อการพัฒนาเมืองหลายอย่าง โดยเฉพาะในด้านโครงสร้างพื้นฐานของเมืองด้วยการพิจารณาผลักดันให้มีงบประมาณมาลงในพื้นที่ เช่น การสร้างถนน การขอสัมปทานเส้นทางเดินรถโดยมีบริษัทขนส่งจำกัดมาเปิดให้บริการแก่ประชาชน การสร้างศาลาประชาคม ศูนย์วัฒนธรรมผู้ไท ศูนย์ตัดถรณ์และสินค้าพื้นเมือง และเสริมสถานภาพและบทบาทเมืองเรณูนครให้เป็นเมืองท่องเที่ยวของภาคอีสานตอนบน นอกจากนี้ในกิจกรรมงานประเพณีต่าง ๆ ของชุมชนก็มักได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณตลอดทั้งปีเช่นกัน ทั้งในฐานะบรหารการแผ่นดินและบสมาชิกสภาผู้

แทนราษฎร อย่างไรก็ตาม การจัดสร้างโครงสร้างพื้นฐานเพื่อส่งเสริมงานด้านศิลปวัฒนธรรมของเมืองกลับไม่ได้รับการดูแลและสานต่อให้มีประสิทธิภาพและสามารถใช้ประโยชน์ได้เต็มที่ ทำให้ไม่คุ้มค่ากับการก่อสร้างที่ต้องลงทุนด้วยงบประมาณแผ่นดินมหาศาลแต่ไม่เกิดประโยชน์ต่อคนในชุมชนหรือผู้มีโอกาสแวะเวียนมาเมืองแห่งนี้เท่าที่ควร

ด้านเศรษฐกิจ สภาพเศรษฐกิจของเมืองเรณูนครส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับการค้าและบริการ โดยรูปแบบการค้าที่มีในปัจจุบัน ได้แก่ อาคารพาณิชย์ที่ตั้งอยู่ริมถนนสายต่าง ๆ ของเมือง ร้านค้าภายในศูนย์หัตถกรรมและสินค้าพื้นเมือง ตลาดสดสุขาภิบาล ตลาดโต้รุ่งห้าแยก และพ่อค้าเร่ที่เดินทางไปขายต่างจังหวัดที่ละหลาย ๆ วัน สภาพเศรษฐกิจโดยรวมของเมืองเรณูนครค่อนข้างขบเซา แต่จะคึกคักเมื่อมีงานประเพณีของอำเภอหรือตรงกับช่วงที่มีนักท่องเที่ยวเดินทางมามากซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวที่มาจากที่อื่นและใช้เส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงต่อกันในเขตอีสานตอนบน ได้แก่ บุญเดือน 3 งานนมัสการองค์พระธาตุพนม จะมีนักท่องเที่ยวมาแวงนมัสการพระธาตุเรณูด้วย และนักท่องเที่ยวจากงานประเพณีไหลเรือไฟที่จังหวัดนครพนม ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งที่จังหวัดสกลนคร งานมะขามหวานและประเพณีรวมเผ่ามุกดาหาร นอกจากนี้ยังมีการค้าในลักษณะตลาดนัดที่เป็นพ่อค้าต่างถิ่นนำสินค้าเข้ามาขายในชุมชนเป็นประจำทุกเดือน สร้างความคึกคักทางการค้าให้กับเมืองได้แต่ในแง่ของเงินหมุนเวียนที่เกิดขึ้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นการนำเงินออกนอกพื้นที่มากกว่าที่จะเกิดเงินหมุนเวียนภายในชุมชน กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่คนเรณูนครประกอบเป็นอาชีพมากขึ้นก็คือ การเปิดกิจการร้านเสริมสวย เพื่อรองรับงานวัฒนธรรมประเพณีที่มีแทบตลอดทั้งปี เนื่องจากเมืองเรณูนครขึ้นชื่อเรื่องการฟ้อนรำซึ่งมีการแต่งหน้าทำผมทุกครั้ง การทำธุรกิจด้านนี้จึงมีแนวโน้มดีขึ้น

ด้านสังคมและวัฒนธรรม ชาวเรณูนครมีลักษณะเฉพาะทางชาติพันธุ์ คือ เป็นชาวผู้ไทกว่าร้อยละ 80 จึงมีลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ เช่น ประเพณีการเหยา ประเพณีการเขียนเขยในงานแต่งงาน ประเพณีงานศพ ศิลปะการฟ้อนผู้ไทและอื่น ๆ การบายศรีสู่ขวัญ งานหัตถกรรมทอผ้าที่ขึ้นชื่อ การนับถือวิญญาณปู่ลา งานนมัสการพระธาตุเรณู และการปฏิบัติตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ซึ่งเป็นธรรมเนียมของชาวอีสานทั่วไป การมีงานศิลปวัฒนธรรมเกิดขึ้นแทบตลอดทั้งปีมีส่วนต่อการเป็นเมืองภาคชีวิตเพราะเป็นช่วงเวลาและโอกาสที่คนในชุมชนได้มีกิจกรรมทางสังคมและแสดงออกร่วมกัน ทำให้ใช้ประโยชน์จากพื้นที่เมืองมากกว่าเพื่อการอยู่อาศัยหรือประกอบอาชีพ ในด้านการดำเนินชีวิต พบว่า ชาวเรณูนครยังมีวิถีชีวิตที่คงความเรียบง่าย พักผ่อนด้วยการพูดคุยกับเพื่อนบ้าน หรือการทำงานหัตถกรรมที่บ้านเป็นงานอดิเรก ว่างส่วนใหญ่ใช้เวลาช่วงเย็นเล่นกีฬา และมีระบบสังคมที่เปิดตัวเองสู่โลกภายนอกมากขึ้นซึ่งนำมาสู่กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของเมืองเรณูนคร โดยการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไปอย่างช้า ๆ เนื่องจากลักษณะทางชาติพันธุ์ของชาวผู้ไทที่ยอมรับสิ่งอันยาก ปริมาณการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระดับชุมชนจึงมีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับในระดับบุคคลซึ่งมีมากกว่าโดยเฉพาะในกลุ่มผู้ที่ไปเรียนหนังสือหรือไปทำงานที่อื่น โดยธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นไม่มีการวางแผนหรือตั้งใจให้เกิดการเปลี่ยนแปลง แต่เป็นมิติการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เกิดจากการเปิดรับสิ่งใหม่ที่แพร่กระจาย (diffusion) มาจากสังคมอื่นจนเกิดการยอมรับสิ่งใหม่และเกิดความกลมกลืนทางวัฒนธรรมไปในที่สุด

ด้านธุรกิจการท่องเที่ยว เมืองเรณูนครได้รับการส่งเสริมด้านท่องเที่ยวมากขึ้นเพื่อตอบรับกับนโยบายการท่องเที่ยวของจังหวัด ในด้านดีถือเป็นการประชาสัมพันธ์ให้คนรู้จักเมืองเรณูนครยิ่งขึ้น หน่วยงานของรัฐให้ความสนใจและพิจารณางบประมาณให้เมืองเรณูนครเพื่อส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว เกิดอาชีพใหม่

ในชุมชน เช่น ธุรกิจที่พัก ร้านอาหาร การขายสินค้าพื้นเมืองซึ่งเป็นผลผลิตที่เกิดจากคนในชุมชน ก่อให้เกิดระบบเศรษฐกิจที่หมุนเวียนอยู่ในชุมชน ช่วยลดปัญหาการอพยพแรงงานออกนอกพื้นที่แต่พื้นที่ที่ภาวะเศรษฐกิจของประเทศประสบความล้มเหลว นักท่องเที่ยวลดน้อยลง การค้าในเมืองจึงซบเซาลงด้วย ผลกระทบในเชิงวัฒนธรรมช่วยให้ชุมชนพยายามที่จะรักษางานวัฒนธรรมและประเพณีไว้อย่างต่อเนื่อง เช่น การจัดงานบุญเดือนต่าง ๆ หรือการทำบายศรีสู่ขวัญ แต่สิ่งที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน คือ ทำให้รูปแบบทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่นเปลี่ยนไป และการท่องเที่ยวยังเป็นสื่อนำวัฒนธรรมต่างถิ่นและค่านิยมใหม่เข้ามายังชุมชนโดยนักท่องเที่ยวไม่รู้ตัว เช่น การแต่งกาย การใช้จ่ายเงิน รวมถึงการปฏิบัติตนไม่เหมาะสมต่อสิ่งที่คนในท้องถิ่นให้ความเคารพนับถือ

อิทธิพลของสื่อสารมวลชน สื่อสารมวลชนถือเป็นปัจจัยภายนอกที่อยากจะควบคุม เพราะมีความเป็นอิสระและกว้างไกล ไม่สามารถไปบังคับให้คนในชุมชนเลือกรับชมหรือฟังอะไรได้ ในด้านดีการเปิดรับสื่อสารมวลชนทำให้ชุมชนมีความทันสมัย รับทราบข้อมูลข่าวสารจากท้องถิ่นอื่นได้ และช่วยให้ชุมชนสามารถเรียนรู้ถูกผิดจากสังคมอื่นได้ ในทางตรงข้ามหากมีการเปิดรับสื่อมาก ๆ ย่อมส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตที่เคยอยู่ร่วมกันให้ถดถอยลง เพราะการมีเครื่องรับสื่อต่าง ๆ ในบ้านมากขึ้นจะนำไปสู่กระแสปัจเจก (Privacy) ทำให้คนในชุมชนไม่อยากมีปฏิสัมพันธ์กับใคร ขณะเดียวกันการรับชมโฆษณาสินค้าจำนวนมากจะนำไปสู่การเกิดพฤติกรรมกรรมการบริโภคนิยม เพราะเกิดความอยากมี อยากได้ และอยากเป็น ทำให้เกิดพฤติกรรมเลียนแบบเหมือนสังคมอื่น เช่น การจัดประกวดอวดโฉมตามแบบอย่างการประกวดสาวงามระดับประเทศ หรือการเริ่มให้การยอมรับสาวประเภทสอง โดยไม่คำนึงถึงวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนตนเอง สิ่งเหล่านี้สะท้อนถึงการพัฒนาทางวัฒนธรรมภายนอกเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย (modernization) และทัดเทียมกับสังคมอื่น

ด้านค่านิยม ความเปลี่ยนแปลงเมื่อผ่านช่วงระยะเวลาหนึ่งมักก่อให้เกิดค่านิยมใหม่ในสังคม เช่น อิทธิพลจากความเป็นเมืองที่ทำให้ชีวิตได้รับความสะดวกสบายมากขึ้น เพราะมีสิ่งอำนวยความสะดวกมากขึ้นกว่าแต่ก่อน เช่น เครื่องใช้ไฟฟ้า เต้าแก๊ส ด้ยสังเคราะห์จากโรงงาน จักรเย็บผ้า และเครื่องใช้ในครัวเรือนที่วางขายในตลาดนัด นอกจากนี้ การเปิดตัวเองสู่สังคมภายนอกเป็นสาเหตุของการรับวัฒนธรรมใหม่เข้ามาซึ่งมีผลต่อการเกิดค่านิยมคนเมืองที่ชุมชนไม่เคยมีมาก่อน เป็นค่านิยมที่มุ่งความสะดวกสบาย ฟุ้งเฟ้อ แต่งตัวให้ทันสมัย หรือแม้แต่การแต่งตัวด้วยผ้าพื้นเมืองแต่มีแบบทันสมัยมากขึ้น ชอบการประกวดอวดโฉม ส่งลูกเรียนหนังสือที่กรุงเทพฯ และการมุ่งหน้างานทำในกรุงเทพฯ เป็นต้น

7.2 ประมวลสถานการณ์และปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้พื้นที่เพื่อกิจกรรมของเมืองเรณูนคร

เมื่อพิจารณาสภาพเมืองเรณูนครในปัจจุบัน พบว่า มีพื้นที่ที่รองรับกิจกรรมด้านวัฒนธรรมโดยตรง ได้แก่ วัด ศูนย์วัฒนธรรม และบางพื้นที่ของเมืองที่เป็นบ่อเกิดของความเป็นวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิต ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่โล่งกว้างที่เอื้อต่อการออกมาใช้และเกิดกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชน เช่น การเล่นกีฬา การพักผ่อนหย่อนใจ การจับจ่ายซื้อของเวลาตลาดนัด อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาปัจจัยที่รุ่มล้อมชีวิตและความเป็นเมืองเรณูนครกับการใช้พื้นที่เมืองเพื่อกิจกรรมทางวัฒนธรรมดังกล่าวไปแล้วในหัวข้อ 6.6 สามารถประมวลสถานการณ์และปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้พื้นที่เมืองเรณูนครได้ ดังนี้

1. การมีกิจกรรมจำนวนมากบนพื้นที่เดียวกัน ได้แก่ พื้นที่บริเวณลานวัดธาตุเรณู พื้นที่โล่งตรงข้ามตลาดด้านทิศเหนือ

เมื่อพิจารณาปฏิทินประเพณีในรอบ 1 ปี จะพบว่ามีการใช้พื้นที่บริเวณวัดธาตุเรณูจำนวนมากจนเกือบจะทุกงานประเพณีตามฮีตสิบสอง และยังเป็นศูนย์รวมของงานในระดับชุมชนด้วย เมื่อเทียบกับอีก 4 วัดที่เหลือทำให้ดูเหมือนว่าบทบาทของวัดอื่นลดน้อยลงไป ส่วนพื้นที่โล่งตรงข้ามตลาดด้านทิศเหนือกิจกรรมที่เกิดขึ้นนอกจากจะมีการใช้พื้นที่จำนวนมากแล้วยังพบว่า เป็นกิจกรรมที่หลากหลายประเภท เช่น ใช้เป็นที่จอดรถตลาดนัด ที่ขายหนังสือแปลง จัดมหรสพ เวทีมวย ที่ขายอาหารเครื่องดื่ม เป็นต้น

2. การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ไม่เต็มที่ ได้แก่ ศูนย์หัตถกรรมและสินค้าพื้นเมือง ศูนย์วัฒนธรรมผู้ไทเรณูนคร ศาลาประชาคม แหล่งน้ำสาธารณะ และลานวัดแห่งอื่น ๆ ประกอบด้วยวัดบูรพาาราม วัดปัจฉิมาวาส และวัดป่าศิริวิสัยเรณู

จากวัตถุประสงค์ในการก่อสร้างศูนย์หัตถกรรมและสินค้าพื้นเมือง ศูนย์วัฒนธรรมผู้ไทเรณูนคร หรือศาลาประชาคมก็ดี ล้วนมีส่วนส่งเสริมและผลักดันให้วัฒนธรรมผู้ไทดำรงอยู่กับชุมชนเมืองเรณูนคร แต่ปัจจุบันอาคารเหล่านี้กลับไม่ตอบสนองต่อกิจกรรมใด ๆ มีหน้าซ้ากลับถูกปล่อยทิ้งร้าง และถูกใช้เพื่อกิจกรรมอื่น จะใช้ประโยชน์เพียงไม่กี่ครั้งต่อปี ได้แก่ ในงานนมัสการพระธาตุเรณู และเทศกาลสงกรานต์เท่านั้น และพื้นที่ที่ใช้ก็เฉพาะเวทีกลางแจ้งด้านนอกเท่านั้น ทั้งที่งานวัฒนธรรมของชุมชนหลายอย่างน่าจะใช้พื้นที่แห่งนี้เป็นศูนย์รวมได้เพราะมีพื้นที่กว้างขวางและไม่ห่างจากย่านที่พักอาศัยของชุมชน ส่วนแหล่งน้ำสาธารณะซึ่งอยู่ติดพื้นที่โล่งหน้าวัดว่าการอำเภอมีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นพื้นที่พักผ่อนของคนเมืองได้ แต่สภาพที่เป็นอยู่คือไม่มีน้ำนิ่งและสภาพแวดล้อมที่เชิญชวนให้คนเข้าไปพักผ่อน สำหรับลานวัดแห่งอื่น ๆ จากการสังเกตแม้จะไม่มีพื้นที่ลานวัดกว้างใหญ่เท่าวัดธาตุเรณู แต่ก็ถือว่ามีพื้นที่ลานวัดเพียงพอที่จะรองรับการทำกิจกรรมของชุมชนได้ เช่น อาจเป็นลานรวมชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านในเวลาเตรียมงาน แต่ทุกวันนี้ชาวบ้านใช้พื้นที่หน้าบ้านของผู้นำชุมชนแต่ละหมู่บ้านซึ่งมีพื้นที่คับแคบและส่วนมากอยู่ติดถนนซึ่งไม่ค่อยปลอดภัยนัก อย่างไรก็ตาม จากการสอบถามพระและชาวบ้านถึงการเข้าใช้พื้นที่ลานวัด พบว่า เป็นความคุ้นเคยของชาวบ้านที่จะรวมกันที่บ้านของผู้นำชุมชนมากกว่าเพราะมีความสะดวกหลายอย่าง เช่น ใกล้ย่านร้านค้าที่สามารถซื้อของได้ง่าย อยู่ในละแวกบ้านที่ทุกคนจะมาช่วยงานได้มาก ส่วนบทบาทของพระที่มุ่งปฏิบัติเฉพาะกิจของสงฆ์ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ความผูกพันระหว่างชาวบ้านกับวัดลดน้อยลง

3. การใช้พื้นที่ไม่เหมาะสม ได้แก่ การจัดประกวดนางสงกรานต์บริเวณหน้าโบสถ์และการจัดประกวดสาวประเภทสองในเขตวัดธาตุเรณู การใช้ศูนย์วัฒนธรรมผู้ไทเรณูนครและศาลาประชาคมเป็นที่ประชุมของข้าราชการทุกเดือน

แม้ประเพณีงานสงกรานต์จะใช้พื้นที่ลานวัดธาตุเรณูเป็นที่รวมกิจกรรมในช่วงสุดท้าย รวมทั้งการจัดประกวดนางสงกรานต์ด้วย แต่การใช้พื้นที่หน้าโบสถ์ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระองค์แสน พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของชาวเรณูเป็นเวทีประกวดถือเป็นการไม่เหมาะสมอย่างยิ่ง เพราะภาพของความเป็นโบราณสถานศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวเมืองให้ความเคารพศรัทธากับการประกวดความงามย่อมเป็นเรื่องที่ขัดแย้งกันอย่างมาก นอกจากนี้ การนำสาวประเภทสองมาประกวดในช่วงวันนมัสการพระธาตุเรณูก็เช่นกัน ทั้งที่ในอดีตเคยมีข้อห้ามของมหาเถรสมาคมเรื่องการประกวดนางงาม การกระทำเช่นนี้นอกจากผิดระเบียบแล้ว ยังถือเป็นการส่งเสริมที่ไม่ถูกไม่ควร แม้จะเป็นกระแสความสนใจของคนยุคนี้ก็ตาม ส่วนการใช้พื้นที่ศูนย์วัฒนธรรมผู้ไทเรณูนครและศาลาประชาคม

เป็นที่ประชุมของบรรดาข้าราชการนั้นก็เป็นการเข้ามาใช้เพื่อประชุมจริง ๆ เท่านั้น ไม่มีการปรับปรุงสภาพให้ดีขึ้น เพราะเมื่อไม่มีการใช้ประโยชน์สภาพอาคารและบริเวณโดยรอบก็เริ่มทรุดโทรม

4. การเข้าถึงพื้นที่ไม่สะดวก ได้แก่ บ้านผู้ไท โรงเรียนเรณูวิทยานุกูล บ้านผู้ไท อาจารย์ชัยขบดินทร์ สาลีพันธ์ ป๊อบ้านซึ่งอยู่ในพื้นที่ส่วนบุคคล ร้านค้าในศูนย์หัตถกรรมและสินค้าพื้นเมือง และที่ตั้งของศาลมุกดาสดานที่เหล่านี้ส่วนใหญ่ยังขาดการประชาสัมพันธ์บอกทิศทางที่ตั้งให้นักท่องเที่ยวหรือแม้แต่คนในชุมชนได้รับทราบ บางแห่งตั้งอยู่ห่างไกลจากจุดท่องเที่ยวหลักและไม่อยู่ในย่านพักอาศัยของชุมชน เช่น บ้านผู้ไท โรงเรียนเรณูวิทยานุกูล ทำให้การเข้าร่วมกิจกรรมเช่น วันผู้ไทเรณู ไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนเท่าที่ควร หรือกรณีที่ตั้งร้านค้าหัตถกรรมและสินค้าพื้นเมืองที่แม้จะอยู่ภายในวัดธาตุเรณูซึ่งนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะแวะนมัสการก็ยังไม่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเลือกซื้อเลือกชมได้ จนร้านค้าหลายร้านต้องปิดตัวตัวเองไป

5. พื้นที่โล่งว่างถูกรบกวน ได้แก่ ที่โล่งตรงข้ามตลาด ที่โล่งตรงข้ามที่ว่าการอำเภอ รวมถึงพื้นที่ว่างหน้าบ้านลดลงไปมาก

การใช้ประโยชน์จากพื้นที่โล่งว่างระดับชุมชนส่วนใหญ่ใช้เพื่อการออกกำลังกายในช่วงเย็น และเป็นที่ตั้งตลาดนัด หรือจัดแสดงมหรสพ ซึ่งกิจกรรมที่เกิดขึ้นบางอย่างมีช่วงเวลาไม่แน่นอนโดยเฉพาะที่โล่งตรงข้ามตลาด ดังนั้น การจะใช้พื้นที่เพื่อกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมจึงยังไม่เกิดผลดีนัก ส่วนพื้นที่ว่างในระดับครัวเรือนซึ่งได้แก่ที่ว่างระหว่างบ้านได้เหลือน้อยลงมากเมื่อเทียบกับอดีตที่เคยมีลานบ้านขนาดใหญ่ใช้ทำพิธีสงฆ์ได้ แต่ปัจจุบันเหลือเพียงพื้นที่แคบ ๆ สำหรับนั่งพูดคุยกับเพื่อนบ้านได้ ส่วนพื้นที่ว่างอื่นในเมืองที่พอพบเห็นได้ก็เป็นที่ดินที่มีกรรมสิทธิ์เจ้าของ ไม่มีการใช้เพื่อประโยชน์อื่นใด

นอกจากนี้ ยังมีปัญหาอันเนื่องมาจากลักษณะทางวัฒนธรรมถูกลดคุณค่าลง ด้วยสาเหตุต่าง ๆ ที่รุ่มล้อมชีวิตและภาวะความเป็นเมืองเรณูนครตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ทั้งเรื่องการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และสภาพทางกายภาพ รวมถึงจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นและสภาพการพัฒนาเมืองที่เปลี่ยนจากสังคมชนบทเป็นสังคมเมืองซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของเมืองเรณูนคร ตลอดจนระบบคิดทางวัฒนธรรมที่มองอย่างแยกส่วน ปลดปล่อยให้ต่างคนต่างทำ วิถีชีวิตของคนในยุคนี้จึงแตกต่างจากยุคที่ผ่าน ๆ มาอย่างเห็นได้ชัด ทั้งโดยลักษณะการดำเนินชีวิต ความคิด ค่านิยมที่พึ่งพาวัตถุมากขึ้นจนกลายเป็นพฤติกรรมบริโภคนิยม วัฒนธรรมและประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ที่เคยปฏิบัติอย่างเคร่งครัดได้ถูกดัดแปลงให้กระชับ เรียบง่าย และสะดวกต่อการปฏิบัติของคนในยุคปัจจุบัน หรือประเพณีบางอย่างเมื่อไม่สอดคล้องเหมาะสมกับยุคสมัยก็ไม่ได้รับการสานต่อ เช่น บุญเข้ากรรม บุญคูณลาน บุญข้าวจี บุญข้าวประดับดิน และบุญข้าวสากหรือสลากภัต ขณะเดียวกัน การสืบสานประเพณีความเป็นผู้ไทบางอย่างขาดผู้รับช่วงต่อ ทำให้ค่อย ๆ หดความสำคัญลง สภาพสังคมและวัฒนธรรมที่อ่อนแอยังทำให้ง่ายต่อการเปิดรับวัฒนธรรมใหม่จากสังคมภายนอกและนำมาเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์

จะเห็นได้ว่า สภาพการพัฒนาเมืองเรณูนครที่เกิดขึ้นได้นำมาสู่ "ชีวิตใหม่" และ ปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมของเมืองหลายอย่าง เช่น การไปจับจ่ายที่ตลาดนัดมากขึ้น กระแสปัจเจก บริโภคนิยม การสะสมหนี้สิน การให้ความสำคัญกับงานประเพณีรื่นเริงหรือประกวดขบวนมากกว่าการสืบสานวัฒนธรรมดั้งเดิม รวมถึงอิทธิพลทางการเมืองที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่หรือหมดไปของวัฒนธรรมชุมชน

7.3 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย และการปรับใช้ในทางปฏิบัติ

การจะรักษาวัดนธรรมดั้งเดิมของชุมชนให้ควบคู่ไปกับการพัฒนาเมือง คงไม่ได้หมายความว่าต้องอยู่ท่ามกลางวัดนธรรมท้องถิ่นที่ยึดติดกับรูปแบบเดิม ๆ เช่นในอดีต เนื่องจากเป็นสิ่งที่ยากจะเป็นไปได้เพราะปัจจัยแวดล้อมที่ไม่หยุดนิ่ง ดังนั้นหากจะรักษาวัดนธรรมชุมชนให้ยั่งยืนควบคู่ไปกับการพัฒนาเมืองต้องไม่มองวัดนธรรมว่าเป็นเรื่องหยุดนิ่ง แต่ควรมองวัดนธรรมว่าเป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงที่สอดคล้องกับยุคสมัยและมีการพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ มุ่งให้เกิดความเป็นอันหนึ่งเดียวกันระหว่างความเป็นชุมชนและวัดนธรรมท้องถิ่นบนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง ซึ่งจะช่วยให้ความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชุมชนดำเนินต่อไปได้ การศึกษาปรากฏการณ์ความเป็นเมืองและความสำคัญเชิงวัฒนธรรมของเมืองเรณูนครครั้งนี้ มีข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายและแนวทางเพื่อนำไปปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

1. การใช้พื้นที่เมืองเพื่อกิจกรรมทางวัฒนธรรมไม่ควรกระจุกอยู่ที่ใดที่หนึ่งจนเกินไป แต่ควรมีพื้นที่อื่น ๆ รองรับด้วย เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาพื้นที่แออัดและขณะเดียวกันทำให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมอย่างทั่วถึง เป็นการกระตุ้นให้คนในละแวกต่าง ๆ ตื่นตัวต่อการสานต่องานด้านวัฒนธรรมร่วมกัน

การจัดงานศิลปวัฒนธรรมที่ผ่านมาส่วนใหญ่มักใช้พื้นที่ลานวัดธาตุเรณูเป็นจุดศูนย์กลางของชุมชน แต่บางงานมีผู้เข้าร่วมจำนวนมาก เช่น เทศกาลสงกรานต์และงานนมัสการพระธาตุเรณู ทำให้ลานวัดต้องรองรับกิจกรรมหลายอย่างจนเกิดสภาพที่แออัด คือเป็นทั้งที่จอดรถของชาวบ้าน เป็นลานสำหรับทำกิจกรรมของชุมชน และยังคงรองรับนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมงานซึ่งส่วนใหญ่นำรถยนต์ส่วนตัวมาหรือมาเป็นคณะโดยรถบัสขนาดใหญ่ การเข้าออกจึงไม่สะดวกและขาดความเป็นระเบียบ บางทีไม่สามารถนำรถออกมาได้เพราะจอดไว้ด้านในสุด สภาพที่แออัดยังเกิดจากการใช้พื้นที่บางส่วนของวัดเป็นเวทีแสดงงานมหรสพด้วย ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในวัดควรมีการจัดระเบียบการใช้พื้นที่สำหรับการจัดงานให้ชัดเจน โดยแยกเป็นสัดส่วนระหว่างพื้นที่ประกอบพิธีกรรม ที่จอดรถของชาวบ้านและผู้ร่วมงาน ที่จอดรถนักท่องเที่ยว และพื้นที่สำหรับชุมชนและนักท่องเที่ยวได้ชมงาน อย่างไรก็ตาม เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาความแออัดในพื้นที่ การจัดกิจกรรมด้านวัฒนธรรมของเมืองเรณูนครควรมีพื้นที่อื่นรองรับร่วมด้วย โดยกิจกรรมใดที่ไม่มีความเกี่ยวข้องกับพิธีทางศาสนาอาจใช้พื้นที่อื่นเป็นสถานที่จัดงาน เช่น พื้นที่โล่งตรงข้ามที่ว่าการอำเภอ ซึ่งมีพื้นที่ขนาดใหญ่ ทั้งนี้ วัดต้องไม่มองว่าเป็นเรื่องของการเสียผลประโยชน์จากการเก็บค่าเช่าสถานที่ที่เกิดขึ้น

นอกจากนี้ เพื่อเสริมบทบาทของวัดอื่น ๆ ให้มีส่วนร่วมในการจัดงานประเพณีทางวัฒนธรรมมากขึ้น ในการจัดขบวนแห่แต่ละครั้งควรกำหนดเส้นทางใหม่จากเดิมที่ใช้พื้นที่ริมถนนเป็นจุดเริ่มต้นและเตรียมความพร้อม มาเป็นพื้นที่ลานวัด เช่น เริ่มจากวัดใต้ (วัดปัจฉิมวารส) แล้วแห่ผ่านถนนหน้าโรงเรียนเรณูวิทยาคาร โรงเรียนโพหนองวิทยาคม อ้อมประตูเมืองด้านทิศเหนือบริเวณหน้าวัดเหนือ (วัดบูรพาราม) จึงเข้าสู่ถนนสายหลักเพื่อสิ้นสุดที่วัดกลาง (วัดธาตุเรณู) เส้นทางนี้จะมิระยะทางไกลขึ้นแต่ผ่านย่านชุมชนมากกว่า เพื่อให้คนในแต่ละย่านได้มีโอกาสร่วมงานโดยทั่วถึง

2. พื้นที่เพื่อรองรับกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในเมืองควรได้รับการปรับปรุงซ่อมแซม และใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ โดยเฉพาะการเสริมบทบาทและหน้าที่ของศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อให้คนในชุมชนรู้จักคุณค่าของตัวเอง ภูมิใจในเอกลักษณ์และศักดิ์ศรีของสิ่งที่เขามีเขาเป็น เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันและสามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสมยิ่งขึ้น

เนื่องจากในเมืองเรณูนครมีศูนย์วัฒนธรรมถึง 2 แห่ง ส่วนอีก 2 แห่งเป็นบ้านผู้ไทซึ่งส่งเสริมงานด้านวัฒนธรรมผู้ไท ในทางปฏิบัติควรมีการประชุมหารือหรือร่วมกันระหว่างหน่วยงานรัฐ เอกชน และประชาชน เพื่อกำหนดบทบาทของศูนย์แต่ละแห่งให้ชัดเจน ไม่ให้เกิดความซ้ำซ้อนในการเผยแพร่ข้อมูลและการทำงานด้านวัฒนธรรม ศูนย์วัฒนธรรมผู้ไทเรณูนครซึ่งปัจจุบันอยู่ในสภาพชำรุดทรุดโทรมควรได้รับการปรับปรุงให้อยู่ในสภาพใช้งานได้ โดยจัดแสดงสิ่งของหรือนิทรรศการที่บ่งบอกลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นและความเป็น "ผู้ไท" กำหนดกิจกรรมด้านวัฒนธรรมสำหรับคนในชุมชนได้มีโอกาสแสดงความสามารถเป็นประจำทุกเดือนเพื่อเป็นการใช้ประโยชน์จากศูนย์ฯ ให้คุ้มค่ากว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน สภาพภายในศูนย์หัตถกรรมและสินค้าพื้นเมืองไม่ควรเป็นเพียงโรงโถงว่างสำหรับใช้เป็นที่แสดงศิลปวัฒนธรรมและดนตรีพื้นเมืองในงานประเพณีเท่านั้น แต่ควรจัดเป็นนิทรรศการผลงานหัตถกรรมพื้นเมือง เช่น ผ้าทอที่เป็นต้นฉบับดั้งเดิมของชาวเรณูนคร ผลงานของกลุ่มแม่บ้าน งานหัตถกรรมอื่น ๆ ที่เป็นฝีมือของคนในชุมชน เพื่อเป็นการส่งเสริมงานฝีมือของชุมชนและทำให้เกิดความภาคภูมิใจในคุณค่าของตนเอง ส่วนประวัติความเป็นมาของเมืองเรณูนครที่บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรบนกำแพงรอบศูนย์ฯ ควรสร้างความน่าสนใจและเชิญชวนให้คนอยากอ่านหรืออยากรู้จักเมืองเรณูนครมากกว่านี้ ในกรณีที่จำเป็นต้องมีเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ ควรฝึกฝนเยาวชนในท้องถิ่นเป็นผู้ทำหน้าที่โดยมีผู้ใหญ่เป็นที่เลี้ยง เพื่อเยาวชนจะได้รู้จักท้องถิ่นและเกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน ส่วนร้านค้าที่ตั้งอยู่รอบศูนย์หัตถกรรมและสินค้าพื้นเมืองควรขอความร่วมมือให้ช่วยกันรักษาความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีการออกมาตรการควบคุมด้านราคาเพื่อความยุติธรรมกับนักท่องเที่ยว และจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์บอกจุดขายสินค้าให้นักท่องเที่ยวได้รับทราบในบริเวณใกล้องค์พระธาตุเรณูซึ่งเป็นจุดที่นักท่องเที่ยวแวะมากที่สุดในที่สุด

ส่วนบ้านผู้ไท โรงเรียนเรณูวิทยานุกูล และ บ้านผู้ไท อาจารย์ชัยบดินทร์ สาลีพันธ์ เหมาะที่จะเป็นตัวอย่างให้นักท่องเที่ยวได้เยี่ยมชมและสัมผัสชีวิตความเป็นอยู่ของชาวผู้ไท เนื่องจากมีอาคารรูปทรงสถาปัตยกรรมท้องถิ่นแบบผู้ไท แต่การจะเปิดพื้นที่เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวหรือผู้สนใจควรเกิดจากการยอมรับและสมัครใจของผู้เป็นเจ้าของบ้านก่อน

3. ควรกำหนดมาตรการควบคุมกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในความเหมาะสมตามจารีตประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่น และคำนึงถึงการใช้พื้นที่ในการจัดงานแต่ละครั้งด้วยว่ามีความเหมาะสมถูกต้องและเป็นที่ยอมรับของคนในท้องถิ่นหรือไม่

คุณค่าทางวัฒนธรรมที่มีมาแต่ดั้งเดิมสมควรมีการรักษาไว้โดยปรับให้เข้ากับยุคสมัยและคำนึงถึงความเหมาะสม แต่การเปิดรับวัฒนธรรมใหม่มากเกินไปจนนำมาเป็นส่วนหนึ่งของงานประเพณี เช่น การจัดประกวดสาวประเภทสอง ควรเป็นมติร่วมกันของคนในชุมชนว่าสมควรมีการจัดงานลักษณะนี้เกิดขึ้นหรือไม่ เพราะเท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เป็นความคิดและมติของคณะกรรมการจัดงานวันนมัสการพระธาตุเรณูหรืองานวันสงกรานต์เท่านั้น โดยจัดขึ้นเพื่อดึงดูดให้คนมาเที่ยวงานให้มาก ๆ แต่เมื่อมองในแง่ความเหมาะสมแล้วมีชาวบ้านหลายคนไม่เห็นด้วยแต่ก็ไม่สามารถโต้แย้งได้ จึงควรจัดเวทีสาธารณะเพื่อรับฟังความคิดเห็นของชุมชนโดยใช้วิธีการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับความเป็นไปในวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน เพื่อให้กิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่คนในชุมชนยอมรับและเห็นดีเห็นงามร่วมกัน นอกจากนี้ ในการใช้พื้นที่เพื่อจัดงานควรคำนึงความเหมาะสมมากกว่าความสะดวกสบาย เช่น การประกวดนางสงกรานต์ที่หน้าโบสถ์ แม้จะให้ความสะดวกสบายและต่อเนื่องกับกิจกรรมของวัน ก็ถือเป็นการใช้พื้นที่ประชันกับโบราณสถานซึ่งเป็นสมบัติคู่บ้านคู่เมืองและมีคุณค่าทาง

สถาปัตยกรรมและความสำคัญทางพุทธศาสนาซึ่งมีอาจเทียบกันได้ ในความเป็นจริงยังมีพื้นที่บริเวณอื่นที่เหมาะสม เช่น ภายในศูนย์หัตถกรรมและสินค้าพื้นเมือง ซึ่งเป็นพื้นที่เปิดที่มีความเหมาะสมกว่า

4. ควรส่งเสริมให้มีกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนมากขึ้น ผ่านการใช้พื้นที่โล่งว่างของเมืองให้เกิดประโยชน์ในเชิงสาธารณะ เพื่อให้คนในชุมชนมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน และเกิดจิตสำนึกในการรักษาสภาพเมืองให้สัมพันธ์กับวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน

รัฐควรเข้ามามีบทบาทในการสร้างหลักประกันของการอยู่ร่วมกันกับคนในชุมชน ด้วยการร่วมคิดร่วมทำงานกับชุมชน เช่น งานพัฒนาชุมชน การแข่งขันกีฬา อย่างไรก็ตาม การคิดกิจกรรมควรเคารพสิทธิในความแตกต่างหลากหลายของชุมชนเพราะผู้คนย่อมแตกต่างกันทั้งในด้านฐานะทางเศรษฐกิจ ระบบการผลิต วิถีชีวิต และชาติพันธุ์ ควรเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพัฒนาพื้นที่ทางวัฒนธรรม (cultural space) ของตนเองได้อย่างต่อเนื่อง และสามารถใช้เป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีศักยภาพและเป็นทางเลือกของการพัฒนาในอนาคต โดยใช้พื้นที่โล่งว่างตรงข้ามที่ว่าการอำเภอซึ่งเหมาะต่อรวมกลุ่มทางสังคม ส่วนที่โล่งว่างตรงข้ามตลาดทางทิศเหนือ ควรมีมาตรการควบคุมการใช้ประโยชน์ในพื้นที่โดยพิจารณากิจกรรมที่เข้ามาใช้ว่ามีความเหมาะสมหรือส่งผลกระทบต่อกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน

5. การกำหนดนโยบายด้านการท่องเที่ยวควรพิจารณาความพร้อมและศักยภาพในการรองรับของชุมชนและพื้นที่ชุมชนมากกว่าคำนึงถึงรายได้ที่จะตามมา

บทบาทด้านการท่องเที่ยวซึ่งเด่นชัดขึ้นของเมืองเรณูนครทำให้หน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง คือ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยมุ่งประชาสัมพันธ์สร้างภาพพจน์และดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวมากขึ้น ในขณะที่ความพร้อมและศักยภาพในการรองรับของพื้นที่มีไม่เพียงพอ เช่น ที่พัก ซึ่งมีเพียง 1 แห่ง และยังมีขาดป้ายประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวอื่นภายในเมือง เช่น บ้านผู้ไท โรงเรียนเรณูวิทยานุกูล ทำให้นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ใช้เมืองเรณูนครเป็นเพียงทางผ่าน โดยแวนะนัสการพระธาตุเรณูเสร็จก็ไปที่อื่นต่อ ส่วนการนำวัฒนธรรมของชุมชนมาเป็นจุดขายเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวควรให้ความเคารพในภูมิปัญญาชาวบ้าน นำมาปฏิบัติในทิศทางที่เหมาะสมและไม่ขัดต่อประเพณีดั้งเดิมของท้องถิ่น ไม่ใช่ "การแสดง" เพื่อให้นักท่องเที่ยวอยู่ในฐานะของผู้ชม แต่ควรให้เกิดการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้วัฒนธรรมหมู่บ้าน ชุมชนควรปรับตัวอย่างรู้เท่าทันโดยรู้จักใช้กลยุทธ์ด้านการท่องเที่ยวเพื่อดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมที่ดั้งเดิม แต่ขณะเดียวกันต้องระวังอิทธิพลจากการท่องเที่ยวที่ส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนซึ่งเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา

นอกจากข้อเสนอแนะซึ่งมีต้นเหตุมาจากปัญหาต่าง ๆ ในพื้นที่แล้ว การนำแนวคิดเพื่อการพัฒนาเมืองในด้านอื่นมาปรับใช้จะช่วยให้การพัฒนาเมืองเรณูนครมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมชุมชนยิ่งขึ้น โดยแนวคิดอื่น ๆ ที่สำคัญ ได้แก่

6. ควรปรับระบบคิดใหม่ ด้วยการมองการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม คือ มองความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ โดยไม่แยกเป็นส่วน ๆ เพราะผลจากการพัฒนาที่มักมองเพียงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับด้านใดเพียงด้านเดียวโดยไม่เชื่อมโยงกัน เป็นสาเหตุสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อด้านอื่น ๆ ตามมาอย่างไม่สิ้นสุด

ในทางปฏิบัติ เนื่องจากโครงการพัฒนาโดยมากมักมาจากข้าราชการส่วนกลางที่ส่งผลถึงพื้นที่ในลักษณะ top down ชุมชนกลายเป็นเพียงผู้รับทราบและยอมรับผลการตัดสินใจที่เกิดขึ้น ดังนั้น เมื่อมีโครงการพัฒนาใด ๆ เกิดขึ้นควรมีเวทีสาธารณะเพื่อเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการรับรู้ แสดงความคิดเห็น

เห็น และตัดสินใจร่วมกับทางการ เพราะความเป็นคนในท้องถิ่นย่อมรู้จักและสัมผัสกับพื้นที่มานานจนเข้าใจถึง การสะสมของปัญหาและความเชื่อมโยงของผลกระทบที่เกิดขึ้น รวมถึงแนวโน้มความเป็นไปของชุมชนตนเอง มากกว่าข้าราชการที่เข้ามาทำหน้าที่เพียงระยะเวลาไม่นานและมักตัดสินใจจากข้อมูลที่เป็นรายงานเอกสารมากกว่าการสัมผัสสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ ที่สำคัญ การรับฟังระบบวิถีชีวิตของชุมชนจะทำให้เชื่อมโยงประเด็นปัญหาต่าง ๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นองค์รวมได้ นอกจากนี้ การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นตนเองจะเป็นการตรวจสอบการทำงานของข้าราชการที่เห็นแก่ประโยชน์และอามิสสินจ้างได้อีกทางหนึ่งด้วย

7. ราชการควรปรับบทบาท มาเป็นผู้ส่งเสริม ประสานประโยชน์ และอำนวยความสะดวกในการปรับปรนวัฒนธรรมมากกว่าจะเป็นเจ้าของทางวัฒนธรรมทำหน้าที่ประสานและโน้มน้าวประชาชน หน่วยงานเอกชน สถาบันการศึกษา และหน่วยงานราชการต่าง ๆ ให้มาร่วมมือกันพัฒนาวัฒนธรรมที่เหมาะสม

ในทางปฏิบัติ สภาพความเป็นจริงทุกวันนี้เมื่อมีการจัดงานวัฒนธรรมประเพณีใด ๆ มักเป็นการประสานร่วมกันระหว่างชุมชน วัด และหน่วยงานราชการ การเข้ามามีส่วนร่วมของรัฐไม่ว่าในฐานะผู้มีส่วนรับผิดชอบ ผู้ร่วมกิจกรรม หรือผู้สังเกตการณ์ จำเป็นต้องทำความเข้าใจในภูมิปัญญาและขีดความสามารถของชาวบ้าน และสร้างความมั่นใจให้ชาวบ้านสามารถปรับตัว ปรับค่านิยม และพฤติกรรมให้รับกับความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้ โดยไม่ใช่ลักษณะของการนำวัฒนธรรมใหม่เข้ามาให้ชาวบ้านปฏิบัติตาม แต่ต้องทำหน้าที่ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมกันพัฒนาวัฒนธรรมในชุมชน ส่วนกรณีที่ราชการต้องการให้คนในชุมชนไปแสดงผลงานทางวัฒนธรรมที่ใดควรถามความคิดเห็นของชุมชนก่อน เพราะโดยมาก ราชการมักตัดสินใจแทนประชาชนก่อนแล้วจึงใช้วิธีการ "สั่งการ" ให้ชาวบ้านปฏิบัติตาม ซึ่งที่เมืองเรณูนครมักพบกับเหตุการณ์นี้บ่อยครั้ง

8. ควรให้การศึกษแก่ชุมชน โดยไม่ละเลยความรู้ท้องถิ่นซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน การถ่ายทอดการศึกษาควรช่วยให้ชาวบ้านรู้เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลงของโลก แต่ต้องให้คุณธรรม ศิลปธรรมเพื่อไม่ให้เกิดการเอาเปรียบผู้อื่น

ในทางปฏิบัติ เพิ่มหลักสูตรการเรียนการสอนที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับท้องถิ่นเพื่อให้เยาวชนได้รู้และความเข้าใจในวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งเป็นเรื่องน่ายินดีที่ทางโรงเรียนเรณูวิทยานุกูลได้เปิดสอนวิชาการพืชนผู้ไทให้กับนักเรียนในโรงเรียนและส่งเสริมให้นักเรียนได้มีโอกาสแสดงความสามารถในงานประเพณีต่าง ๆ นอกจากนี้ การให้การศึกษแก่ชุมชนควรใช้วิธีแลกเปลี่ยนประสบการณ์โดยเชิญผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ด้านวัฒนธรรมและประเพณีสู่คนรุ่นต่อ ๆ มา เช่น การถ่ายทอดลวดลายผ้าทอที่เป็นของท้องถิ่น การสืบทอดประเพณีการเหยา การบอกเล่าถึงพิธีกรรมและความหมายในกาปฏิบัติตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ ควรมีการปรับให้คองสิบสี่ให้สอดคล้องกับยุคสมัย เช่น นำข้อประเพณีที่เป็นไปตามภาวะการณ์ปัจจุบันมาเป็นคำสอนเตือนใจ แต่มีรูปแบบการนำไปใช้เหมือนกับที่เคยปฏิบัติกันมาในอดีต ตลอดจนการเรียนรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นกับท้องถิ่นอื่นเพื่อเป็นแบบอย่างในการพัฒนาอย่างรู้เท่าทันของชุมชนเมืองเรณูนครต่อไป

อย่างไรก็ดี แนวทางดังกล่าวจะไม่นำไปสู่รูปแบบการพัฒนาเมืองให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมของชุมชนได้ หากไม่เกิดผลในทางปฏิบัติ ซึ่งในฐานะนักผังเมืองจำเป็นต้องให้ความสำคัญและทุ่มเทเวลากับการเรียน

วิถีชีวิตชุมชน เช่นเดียวกับการศึกษาค้นคว้าถึงพัฒนาการด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และลักษณะทางกายภาพและที่เปลี่ยนแปลงของเมือง เนื่องจากชุมชนคือองค์ประกอบหลักของเมืองที่จะขาดไม่ได้ ความสำเร็จของการวางผังหรือแผนไม่อาจลุล่วงไปได้โดยลำพังนักผังเมืองเท่านั้นแต่จำเป็นต้องอาศัยองค์ความรู้ในด้านอื่น ๆ ประกอบกันโดยนักคิดและผู้รู้ในศาสตร์ต่าง ๆ อาทิ เช่น นักสังคมวิทยา นักมานุษยวิทยา นักโบราณคดี นักเศรษฐศาสตร์ นักสิ่งแวดล้อม นักกายภาพ เป็นต้น

สิ่งสำคัญในการเรียนรู้ชุมชนควรยอมรับในความแตกต่างหลากหลายของแต่ละกลุ่มคนซึ่งมีธรรมชาติของการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงไม่เหมือนกัน ข้อเสนอแนะหรือมาตรการที่กำหนดขึ้นจากการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในครั้งนี้เป็นเพียงความคิดของผู้เขียนซึ่งใช้เวลาในการศึกษา สังเกต และติดตามเมืองเรณูนครเพียงช่วงระยะเวลาหนึ่ง เมื่อผ่านช่วงเวลานี้ไปย่อมมีปัจจัยและตัวแปรที่เปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา ด้วยเหตุนี้ แนวทางที่น่าเสนอในวิทยานิพนธ์เล่มนี้จึงสามารถปรับเปลี่ยนได้เพื่อความสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นและวิถีการปฏิบัติของคนในชุมชนมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “มิติทางวัฒนธรรม” ซึ่งเป็นมุมมองที่ไม่หยุดนิ่งตายตัวแต่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา จำเป็นต้องมีการติดตามและเรียนรู้อย่างรู้เท่าทัน ซึ่งจะเป็นสิ่งสำคัญสำหรับชุมชนในการกำหนดทิศทางบ้านทางเมืองที่เหมาะสมของตนได้

หน้าที่ของนักผังเมืองคงมิได้สิ้นสุดลงพร้อมกับแผนหรือผังที่เสร็จเรียบร้อยแล้วเท่านั้น แต่จำเป็นต้องเข้าร่วมกระบวนการสืบค้นและเสาะหาวิธีการพัฒนาเมืองที่เหมาะสมร่วมกับชุมชนเป็นขั้นตอนต่อไปอย่างต่อเนื่อง โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมให้ข้อเสนอแนะและแลกเปลี่ยนมุมมองความคิดเห็น หลีกเลี่ยงการชี้นำและกำหนดทิศทางให้คนในชุมชน หากเป็นเช่นนั้นได้ แผนหรือผังของพื้นที่นั้น ๆ จึงจะเป็นแผนหรือผังที่มีตัวตนและเป็นจริงใกล้กับชีวิตของคนในชุมชนมากที่สุด เพราะถึงแม้ “เมืองเรณูนคร” จะถูกกำหนดให้สร้างขึ้นโดยบรรพบุรุษชาวผู้เฒ่าเมื่อร้อยกว่าปีที่แล้ว แต่เมื่อ “เรณูนคร” ได้รับการพัฒนาสู่ความเป็นเมืองมากขึ้น ย่อมปฏิเสธไม่ได้ว่า “เมือง” จะเป็นตัวสร้างและกำหนดวิถีชีวิตของ “คนเรณูนคร” ในยุคนี้และยุคต่อ ๆ ไป

7.4 ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเพื่อกำหนดตัวชี้วัดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่สามารถนำมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์กับกระบวนการเป็นเมืองที่เป็นสากล เพื่อนำมาอธิบายสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นให้มีความชัดเจนแน่นอนยิ่งขึ้น ทั้งนี้ เนื่องจากข้อจำกัดทางวิชาการในปัจจุบันที่มีการศึกษาในด้านความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชุมชนน้อยมาก ผู้เขียนจึงกำหนดเกณฑ์ในการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมทางวัฒนธรรมกับการใช้พื้นที่ของเมืองขึ้นโดยอิงกับพื้นที่และการศึกษาครั้งนี้เป็นสิ่งสำคัญ อาจไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอสำหรับการนำไปใช้เพื่อการศึกษาอื่น

2. เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาเมืองและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชุมชนที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบกับพื้นที่อื่นซึ่งมีความใกล้เคียงกันทางวัฒนธรรมควบคู่ไปด้วย เพื่อจะให้เห็นเงื่อนงำและบริบทของการพัฒนาเมืองที่แตกต่างกันว่ามีผลต่อลักษณะทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไปอย่างไร

3. เนื่องจากเมืองเวรณนครส่วนใหญ่เป็นชาวผู้ไท การศึกษาครั้งต่อไปอาจนำไปเชื่อมโยงกับความเป็นวัฒนธรรมผู้ไทที่มีอยู่ในประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งเป็นถิ่นฐานบ้านเดิมของชาวผู้ไทเวรณนคร อันจะทำให้เห็นผลจากการพัฒนาเมืองมีผลกระทบเพียงใดต่อวัฒนธรรมของชุมชน

4. การศึกษามลกระทบที่เกิดขึ้นต่อวัฒนธรรมชุมชนมีความเป็นไปได้ที่จะนำไปปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่อื่นมาพิจารณาเทียบเคียง เพื่อเป็นแบบอย่างของการพัฒนาเมืองว่าจะป้องกันปัญหาไม่ให้เกิดขึ้นได้อย่างไร ที่สำคัญการเรียนรู้ตัวอย่างจากชุมชนอื่นจะมีส่วนทำให้ชุมชนมีความตระหนักและระมัดระวังยิ่งขึ้นกับการรักษาวัฒนธรรมและความเป็นเมืองของตนเอง

7.5 ข้อจำกัดในการศึกษา

1. ข้อจำกัดด้านข้อมูลและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่

การศึกษาครั้งนี้เลือกพื้นที่ศึกษาโดยพิจารณาจากจุดแข็งด้านวัฒนธรรมของท้องถิ่น จึงเลือกเมืองเวรณนครซึ่งมีวัฒนธรรมเฉพาะตามลักษณะทางชาติพันธุ์ผู้ไท แต่เมื่อทำงานด้านเอกสารพบว่า ข้อมูลที่มีบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเกี่ยวกับเมืองเวรณนครมีจำนวนน้อยมาก และมีวิวัฒนาการบางช่วงของเมืองที่ขาดหายไป ส่วนข้อมูลเชิงวัฒนธรรมผู้เขียนใช้วิธีการอ้างอิงข้อมูลด้านวัฒนธรรมของชาวผู้ไทจากที่อื่นประกอบด้วย โดยการยืนยันข้อมูลเหล่านั้นใช้วิธีการสัมภาษณ์จากผู้สูงอายุและผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมในท้องถิ่นเมืองเวรณนคร ส่วนการติดต่อสื่อสารกับคนในท้องถิ่นซึ่งมีภาษาผู้ไทเป็นเอกลักษณ์จะมีปัญหาบ้างกับคำศัพท์เฉพาะซึ่งเป็นที่เข้าใจในกลุ่มของคนผู้ไท ซึ่งผู้เขียนต้องขอให้ขยายความนอกเหนือจากการใช้ภาษาลาวซึ่งผู้เขียนใช้ในการติดต่อเป็นส่วนใหญ่

2. ข้อจำกัดทางวิชาการ

การศึกษาด้านผังเมืองโดยนำบริบทในเชิงวัฒนธรรมของชุมชนมาศึกษายังมีอยู่น้อยมากในปัจจุบัน ทำให้ไม่มีข้อมูลสนับสนุนเชิงวิชาการ การอ้างอิงส่วนใหญ่อาศัยมุมมองที่มาจากกลุ่มนักวิชาการด้านสังคมและวัฒนธรรม หรือนักเคลื่อนไหวที่ติดตามงานวัฒนธรรมในกระแสความเปลี่ยนแปลง แล้วนำมาประยุกต์เข้ากับความรู้ด้านผังเมือง ประกอบกับการสังเกตการณ์จากสำรวจภาคสนาม การสัมภาษณ์และสอบถามจากผู้ที่เกี่ยวข้องและผู้รู้ทั้งด้านวัฒนธรรมและผังเมืองซึ่งบางมุมมองเป็นการตั้งสมมติฐานเพื่อการศึกษาต่อไปมากกว่าเป็นการสรุปเพื่อให้ได้คำตอบ

3. ข้อจำกัดด้านระยะเวลา กำลังคน และงบประมาณ

การศึกษาเมืองในมิติทางวัฒนธรรมเป็นเรื่องลึกซึ้งที่ต้องทำความเข้าใจโดยละเอียดถึงแก่นแท้ของชีวิตชุมชน แต่ขณะเดียวกันก็เป็นเรื่องเปลี่ยนแปลงได้ในสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป จึงต้องใช้ระยะเวลาในการเข้าไปเรียนรู้และติดตามวงจรชีวิตของชุมชนเป็นเวลานานและจำนวนหลายครั้ง เพื่อให้เห็นสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนที่แตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลาที่เกิดขึ้น การคาดหวังผลการศึกษาที่ละเอียดและชัดเจนยิ่งขึ้นจำเป็นต้องอาศัยระยะเวลา กำลังคน และงบประมาณสนับสนุนจำนวนมาก